

Ingeborg og Morten Poulsen fik en festlig modtagelse af Frøslejerne, da de flyttede ind i »Paddehatten« 12.5.1923.

Erindringer fra Bov sogn 1923-45

AF INGEBORG POULSEN

For tre år siden opfordrede kulturudvalget i Bov sogn pensionister til at skrive, hvad de kunne huske om livet i Bov sogn fra deres yngre dage.

Fru Ingeborg Poulsen, der nu bor i Åbenrå, skrev erindringer fra årene 1923-1945, da hendes mand, Morten Poulsen (senere stationsforstander i Åbenrå), var ansat ved DSB i Padborg.

Da min forlovede ved udnævnelsen til trafik-assistent, blev forflyttet til Padborg, betragtede vi det næsten som en forvisning. Byen bestod den gang foruden den gamle stations-

bygning og møllen kun af 4-5 huse. Jernbanen havde købt to gamle huse, hvor de unge jernbanefolk måtte bo to og to for at få tag over hovedet.

Min far syntes da, at det godt kunne gå, at vi byggede hus og indrettede det, så vi kunne leje møblerede værelser ud, for det var jo umuligt at få en lejlighed. Far tog da med til Padborg, og vi gik rundt og så på markerne, og vi søgte en grund ud ved vejen mod Frøslev. Den var lidt spændende med en mergelgrav med græs, hvor vi så ville have høns. Grunden tilhørte fru Thomsen, Frøslev kro – senere gift Thielsen og hendes

Det er ingen kunst at slå sten.

bror Peter Møller solgte os den for 7000 kr. hvilket var dyrt på den tid; der var jo ikke kloak eller ordentlig vej, og vi vidste slet ikke hvor den ny station skulle ligge.

Arkitekt Jep Fink tegnede huset, som blev rejst en kold efterårsdag 1922. Jeg rejste fra Sottrup kl. 5 om morgenen med smørrebrød, og min kæreste Morten Poulsen havde købt en kasse øl, og så gik jeg og frøs hele dagen for at se kransen blive hejst på vort slot. Tømrerne – afdøde savværksejer Johannes Carlsen og tømrermester Hans Jørgensen sagde, at det var tømmer som til en kirke, og jeg blev bekymret, da de umuligt kunne få de sidste spær op, men det gik, da de først fik en øl, den skik kendte jeg jo ikke.

Jeg holdt bryllup med Morten Poulsen d. 11. maj 1923 i Sottrup kirke, og vi flyttede ind i vort slot. Hver for sig havde vi bestemt, at det skulle hedde »Paddehatten«. Ideerne var måske kommet af, at byen den gang, efter det tyske Pattburg, havde fået navnet Paddeborg – heldigvis dog senere forandret til Padborg.

Vi var vældig energiske og tog fat på at ordne grunden. En trillebør havde vi fået i bryllupsgave, og så samlede vi sten. Morten

købte stenhammer og briller, og så slog vi sten til vor indkørselsvej, det var mere arbejde end kunst. Den gamle karl »Nicklaaj« i Frøslev kro pløjede grunden, og så lagde vi kartofler. Han sagde, afstanden skulle være som hans støvle.

Næste forår blev haven anlagt af to gartnere Klaaborg fra Kolding. De boede hos os, og når det regnede spillede vi kort. Vi skulle bruge en arbejdsmand, så jeg »gik langs«, spurgte først Claus markmand, men han kunne ikke, for han passede kreaturer om sommeren; jeg fik så fat i Hans Jensen, der boede sammen med sin bror Jens Jensen i den gamle teglgård, hvor han foragtede husorden og gik i mærkeligt tøj med kæder og remme. Hans Jensen snakkede mest om at komme på et alderdomshjem, og han opnåede vist at komme på det i Kollund.

Fire store vejtræer blev rykket op af vejtrømlen, da Frøslevvej blev anlagt med asfaltering og gangsti.

I 1924 blev Frøslev-Padborg skole indviet, og kong Christian X og dronning Alexandrine besøgte Frøslev. Året efter kom gymnastiksalen, og der blev holdt festlig indvielse med taler af H. P. Hanssen, kontorchef Graae

Padborg gamle station fotograferet ca. 1925.

fra undervisningsministeriet og dr. Hans Lorenzen som formand for foredragsforeningen.

I adskillige år holdtes der velbesøgte efterårsmøder. Ungdomsforeningen holdt sine møder i Frøslev kro under god tilslutning. Smedemester Johan Meyer var formand i mange år. Søren Linding ledede i mange år mandsgymnastik og hold for Old boys. Pigeholdet lededes gerne af en ung pige på egnen.

Lærerkræfterne ved skolen var førstelærer Jens Liengaard, lærer Hach, frk. Rossen og frk. Michaelsen. Liengaard ledede sangforeningen. Mandskoret var blevet dannet allerede i 1878, og i 1928 holdtes et festligt jubilæum, nu kom blandet kor til. Hvert forår holdtes »Syngbal« i Frøslev kro, og på den primitive scene opførtes dilettant, som regel to forestillinger – det var årets store begivenhed.

Johan Meyer fik indført, at ungdomsforeningen hvert år holdt juletræsfest for ældre med kaffebord og underholdning i kroen.

Der var gerne festlig stemning, jeg husker, Carsten Gregersen sen. foreslog sangen »Om hundred år er alting glemt«. Den primitive scene blev først ombygget i 1973, og Frøslev kro er nu moderniseret.

Vi følte os vældig godt tilpas mellem Frøslevboerne; der var ikke den standsforskel som på Sundeved, hvor bønder og håndværkere ikke sådan festede sammen. Da fru Thomsen, Frøslev kro, giftede sig med Hans Thielsen var vi bedt til »Ettekaast« i kroen og fik frikadeller og stuede kartofler, og det var dejligt, men på Sundeved havde de nok ikke nøjedes med det.

Vi syntes, folk var mere åbne og venlige mod fremmede. Da vi første gang kom til vor købmand, Thomas Hansen, gav han os hånden og sagde: »Nej, er det Poulsens! Da ønsker jeg rigtignok til lykke«, og da vi skulle bestille trapegelænder hos smed Meyer, kom hans kone Inge med lille Christian på armen og bød os inden for. Det blev til venskab, som holder endnu 50 år efter.

Fra 1. juni 1923 fik vi fem logerende

Den nye banegård i Padborg. Foto 1928.

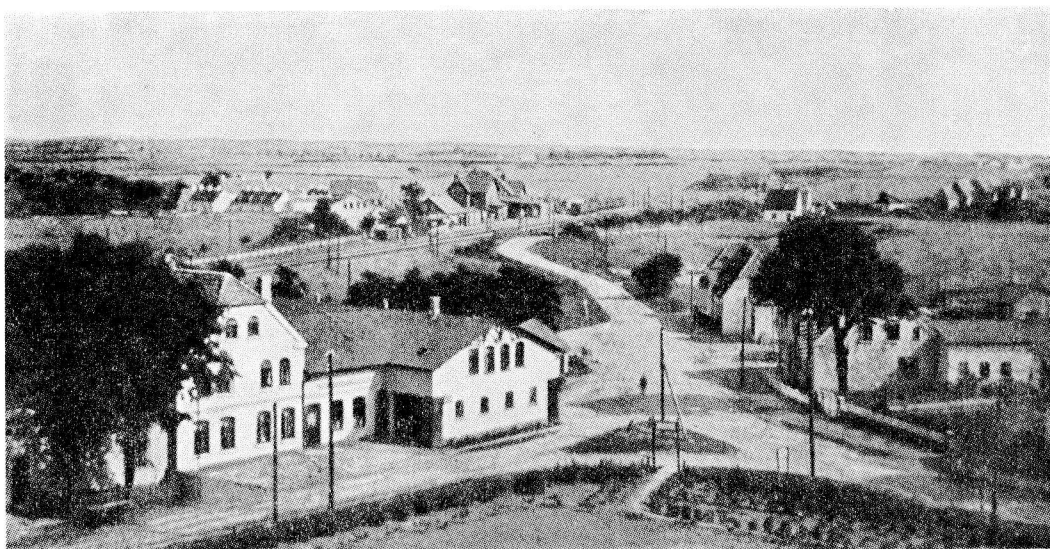
ovenpå. Vi havde indrettet fire værelser til udlejning for bedre at kunne forrente huset, som stod os i 30.000 kr., men det gav mig meget arbejde. Vi fik 20 kr. mdl. for møbleret værelse med rengøring og sengevask. Da Padborg endnu ikke havde kloaksystem måtte jeg bære alt vand op og ned. Særlig slemt var det en isvinter, da vandet frøs, og vi måtte hente det på den anden side af vejen hos Goys. Der var efterhånden opført flere huse langs med Frøslevvej; vi havde nu købmand Th. Hansen, bager Walther, slagter Karing og skomager Lorenz Petersen. Senere fik Mærsk grønthandel på Frøslevvej.

Den nye station med store sporanlæg og viadukterne blev bygget og taget i brug 1. juni 1928. Der havde Petersen & Knudsen haft købmandshandel i en træbarak, de byggede nu det store hus på Bovvej. Jernbanen byggede store udlejningshuse til det store personale, der stadig tog til, og Bovvej var næsten tilbygget også med forretningsejendomme. Vi fulgte hele udviklingen fra begyndelsen.

I foråret 1940 var der uhyggestemning,

idet vi hørte om troppesamlinger syd for grænsen. Chauffører havde set soldater på vejene. Vi tænkte dog ikke, at de ville overfalde os, som det blev tilfældet. I begyndelsen af april lå jeg i sengen med nervebetændelse og kunne ikke sove for smerter. Ved 4-tiden den 9. april hørte jeg nogle kraftige skud. Jeg vækkede min mand og spurgte: »Hvad mon de da skyder nu«? og tænkte det måtte være vildt. Han var søvnig og svarede ikke. Så begyndte larmen af flyvemaskiner og enkelte militærvogne kørte forbi os efter Frøslev. Vi troede nu, det måtte være øvelse, og først ved sekstiden gik Morten ned til hjørnet og blev forfærdet over at se den strøm af tyske kampvogne, som kørte gennem viadukten mod Bov. Han kom og fortalte, at de havde skudt tre af vore gendarmere: Hansen, Albertsen og Birk, de havde stået sammen ved viadukten for efter ordre at tage nordpå.

Jeg ventede dr. Lorenzen om morgenen, men han kom først hen mod aften, og fortalte da, at han havde været tilkaldt og nåede at tale med en af gendarmene, inden han

Hjørnet af Frøsløvvej og Oksevej fotograferet ca. 1925. Foran til venstre Padborghus. I baggrunden den gamle banegård.

døde. På den mindsten, som senere sættes over dem, kom der til at stå: »Skudt af civilklædte personer«. Dette forlangtes slettet og det blev kittet til, men i regnvejr kunne vi dog læse det. Efter kapitulationen blev det igen hugget frit.

I 1942 hørte vi kort efter nytår, at der var plettyfus i en russisk fangelejr ved Harreslev. Det slog mig »bare vi dog ikke får det her«. Omkring 4. april måtte Morten gå i seng med feber og voldsom hovedpine og feberen holdt til i 12 døgn mellem 40,4 og 41,3. Den 9. april kørte jeg med i ambulancen til statshospitalet i Sønderborg. Jeg tog derfra til mit hjem i Vester Sottrup, for at tage derud næste morgen. Da jeg kom, ville dr. Brammer tale med mig, ville spørge, om han havde slappe øjenlåg før. De behandlede ham med Lucocil, og han blev blå i hovedet, og overlægen sagde, at de kendte ikke den sygdom og vidste ikke, hvad de skulle gøre ved den. De lod mig blive på hospitalet i fem døgn, og jeg sov på et undersøgelsesværelse. Da de fik plads, fik min mand eneværelse, og jeg måtte være der hele tiden. Det tog på nerverne, så da Morten efter fire

måneders sygehusophold blev udskrevet, var vi begge to på Trelde Sande rekreationshjem.

Morten havde tabt 40 pund og kunne ikke gå selv. Højre arm var lammet, så han ikke kunne få den op til hovedet. Overlæge Leshly sagde, de var blevet klar over, at det var plettyfus. Den sygdom smitter kun ved bid af kropslus og det havde vi ikke haft, men han sagde: »Hr. Poulsen må være bidt af en, som er faldet af« og gav mig en attest, at »da sygdommen ikke fandtes her i landet må Poulsen have fået den i tjenesten blandt de tyske soldater«. Jeg bad stationsforstander Bork Larsen om at sende attesten til generaldirektoratet, men det sagde han nej til, han skulle, når krigen var forbi, kunne trykke både den danske og den tyske generaldirektør i hånden«. Jeg forlangte bestemt attesten indsendt, ellers ville jeg selv gøre det og sagde: »Vi andre har da heldigvis lov til at bekende kulør«. Der blev stort røre på kontoret om den sag.

Overlægen mente, det var nok, når vi strøg Mortens kappe med et varmt jern, men jeg sendte den til desinfektion og skændtes med amtslæge Michelsen og nægtede at be-

I 1939 styrtede et tysk fly ned i Padborg mellem Frøslevvej og Nygade.

tale det lille beløb på grund af vor svie og smerte. Hvis lægen havde sendt den ind, var det i øvrigt gratis. Alle børn i Frøslev-Padborg skole blev i anledning af os afluset. Hele affæren sled på os. Da jeg – uendelig træt kom hjem fra sygehuset, gik jeg i havehuset, hvor Mortens kappe var hængt. Den var falden på gulvet og da jeg tog den op, kravlede der et lille dyr. Forsigtig fik jeg det lirket i en æske, og da børnene var kommen i seng cyklede jeg op til dr. Lorenzen, hvor vi i mikroskop og billedbøger ledte uden at finde magen til det. Doktoren sendte det så til zoologisk musæum, der fortalte, at jeg var kommen til at brække bagkroppen af. Det var ingen lus. Først efter syv måneder kunne min mand igen gå i tjeneste.

Arbejdsforholdene blev mere og mere vanskelige. Hver nat hørte vi flyverne over os – først begyndte hundene at gø. Når vi stod op i vinduet, kunne vi se angreb på

Kiel. Uhyggeligt var det da de også angreb Flensborg, det var som små juletræer, de hængte ud for at angive målene, og vi gik i kælderen. Flere gange blev bomber smidt i nærheden, flyverne ville nok lette sig for lasten for at slippe væk. Børnene samlede splinter af luftskyts den næste dag, et projektil lå lige udenfor vort soveværelsesvindue.

Under brændselsrationering og knaphed gravede vi tørv i Kollund mose. Vor unge pige havde prøvet det før og kunne lære os det, men det var jo også mere arbejde end kunst. Vi købte en rod, et stykke mosejord, hvor vi gravede til bunds til sandet, kørte gravetørvene ud på liggepladsen til tørring, så skulle de tørres, vendes, stables og køres den lange vej hjem, hvor vi hejsede dem op på udhusloftet. Det var besværligt, når vi selv, fire børn og vor unge pige skulle af sted på cykler til mosen, men der kunne og-

så være dejligt med sol og lærkesang. En dag dræbte vi en hugorm og børnene tog den med i skole i en madkasse. Lærerinden blev slemt forskrækket.

I sommeren 1944 blev den store barakby bygget i Frøslev polde og kaldt Frøslevlejren. Der ville tyskerne samle de politiske fanger, de havde taget. I august 1944 blev ca. 800 fanger fra Horserød overført til Frøslev. De blev sejlet med et skib til Flensborg, hvor 15 af statsbanernes rutebiler hentede dem. Da min fætter Bjørn Hanssen var med, tog vi til Krusaa, for om muligt at få et glimt af ham, og der var mange folk. Vi ventede i timevis, og da de endelig kom, løb vi ved siden af bilen, men vagten råbte til os, og sigtede efter os med maskinpistol. En ung mand, som tilfældigvis ingen ting havde gjort, blev til skræk og advarsel taget med til lejren, hvorfra han dog fik lov til at spadserere de fem kilometer hjem.

Mens arbejderne endnu gik ud og ind, kunne der med lidt snedighed smugles tobak og efterretninger ind til fangerne, men snart blev der meget strengt afspærret, og rundt om lejren sat dobbelt pigtrådshegn og lagt landminer. Vagtårnet ragede op i midten. Fangerne kunne søge om at få besøg, og det blev som regel bevilget med måneders mellemrum. Varigheden var fra 5-15 min. som det passede tolken og kunne forløbe meget forskelligt efter hans humør. Mange koner kom skuffet tilbage med gode sager i tasken, som de ikke fik lov at aflevere.

Røde Kors havde oprettet en hjælpestation i Padborg under ledelse af baronesse Wedel. Politiet havde i forvejen inspiceret de private værelser, vi havde stillet til rådighed for de besøgende. Vi fik 2 kr. for en overnatning, hvis de selv havde lagner, ellers 3 kroner. Vi havde stillet to værelser til rådighed og der husede vi mange gæster. Vi inviterede dem gerne på en forfriskning, og vi havde mange interessante samtaler med dem.

Det hændte også, at vi fik fanger, som var frigivet, efter at de havde fået sovemedicin,

så de trængte hårdt til en seng, og de var så taknemmelige. Da jeg bragte æg og honning med på morgenbakken til en meget svag dame, troede hun, det var en drøm. Hun var kommen hertil i en af de to danske jernbanevogne, som tyskerne havde indrettet til fangetransport. Vinduerne var slået til med brædder og jernstænger, så der kun var en smal lysstribe foroven. Til gangen blev døren stænget med store jernbeslag. Luften kunne næsten ikke fornyes. Som regel var der ti mand i hver kupe. Da vognene kun gik i godstog, varede rejsen København-Padborg 36 timer, og forholdene må have været forfærdelige. Vi så, hvordan fangerne under skarp bevogtning skulle gå de omtrent fire kilometer til lejren. Barakkerne var beregnet til at kunne huse ca. 2000 mand, men har en tid været oppe på omkring 5000.

Den 15. september 1944 fik vi en frygtelig overraskelse. Rækker af tyske lastbiler kørte ad Oksevejen over grænsen syd på. De var tæt tillukkede med sejl og bagi sad soldater. Da beboerne i Padborg blev klar over, at det var Frøslevfanger, der kørtes til Tyskland, enedes man om som protest derimod, at lukke alle forretninger, og nedlægge alt arbejde også på jernbanen, så tyskerne besatte stationen og kørte selv deres militærtog igennem. Alt andet lå stille. Det var begyndelsen til den strejke, der bredte sig over hele landet.

Da politiet den 19. september var taget af tyskerne, så vi, hvordan masser af betjente blev ført til lejren som fanger. Den 20. september blev også grænsegendarmerne taget, læsset som kreaturer i lastbiler og ført til lejren.

Kort tid derefter oplevede vi igen en sørgelig begivenhed: 256 politibetjente blev jaget til fods fra Frøslevlejren over grænsen. Da vi så flokken komme, kørte vi bagefter på cykler for at se, hvor de skulle hen, men blev snart standset af soldater. Der var stillet maskingeværer op på gaden og bagefter flokken kørte en lastbil med soldater og

maskingeværer, og de råbte: »Passen Sie mal auf«

Mange af betjentene gik uden overtøj og i tynde sko, som de var taget af tyskerne rundt omkring.

Da vi refererede til »Hejmdal«, fortalte jeg dette, og om aftenen kunne jeg kende min meddelelse i den engelske radio. Disse transporter syd på gentog sig flere gange og var meget oprivende at være vidne til. Såsnart der kørte nogle lastbiler, for vi til vejen for at få rede på, hvad der skete.

Men en dag kørte en lang række rutebiler til lejren og forlod den igen med fanger ad Faarhusvejen. Det opklaredes, at de skulle ud og grave løbegrave og tankfælder andre steder.

I Bov sogn havde 2500 civile arbejdere fra »Folkestormen« arbejdet med at grave grøfter og ødelægge markerne fra 1. november til jul. Hver morgen kom et særtog med 2000 mand fra Flensborg, 500 kom over grænsen ved Krusaa, men efter jul beslaglagde de sognets skoler, så de kunne bo her. Maden blev lavet i et folkekøkken, og den tyske kvindeforening hjalp til med forbedelserne. Hvert arbejdshold var her omtrent en måned, og da de rejste hjem, havde de hamstret så store pakker med levnedsmidler og andet, så de lejede vogne til at køre dem til stationen. Det har også ærgret os at være vidne til, hvad soldaterne slæbte ud af landet. Alle var belæssede med store kufferter, som af og til sprængtes, så pølser, smør og dameundertøj rullede hen ad peronen.

Hen på efteråret da jernbanesabotagen tog til, blev der taget gidsler blandt Frøslevfangerne, som skulle køre med militærtogene i en vogn nærmest lokomotivet. Det gjorde et dybt indtryk på os at se dem komme sammenlængede to og to med et tæppe bundet over skulderen og et brød under armen. De kaldte disse rejser »Himmelfartskommandoer«. Fangerne tog dem dog med godt humør. En gang var så mange hold på rejse, at de

ikke havde håndjern nok, men havde bundet nogle sammen med papirsnor – det virkede lidt komisk. Om vinteren kom fangerne på snekastningsarbejde, så skovlede vi ved vejen, og børnene kælkede og undertiden kunne vi veksle et par ord med og sende hilsen til bekendte.

Man gik i disse år i stadig spænding og skræk for, hvad hver dag kunne bringe. I foråret 1945 holdt tyskerne med den tidligere Padborgbetjent Pelving som anfører en stor jagt på egnen og arresterede 26 af sognets folk.

Af mandskabet på Padborg station var ialt 21 arresterede eller gået under jorden. Min mand vovede sig ind i løvens gab for at få tilladelse til besøg af deres familie, og afleverede cigaretter, som fangerne imidlertid aldrig fik. Besøget fik et meget dramatisk forløb, hvor officeren både klappede med revolveren på bordet og opfordrede min mand til at melde sig ind i partiet, så ville han få fordele.

Han har nu ført sin egen private modstandskamp og generet dem, hvor han kunne, så da naboen en aften ringede til os, at soldater havde spurgt efter Poulsen, var vi forberedt på, at de ville hente ham, men inden han kom op, var det for sent at gå ud af huset. Soldaterne lyste med lommelygte op ad vor lille vej, men kom ikke nærmere, hvilken lettelse, da de forsvandt uden at komme ind, de søgte nok en anden Poulsen.

Krigen rasede videre, og vi var bekymrede for, hvad der ville ske med alle fangerne i de tyske koncentrationslejre. Den svenske greve, Folke Bernadotte, havde til sidst ved besværlige forhandlinger med Himmler og de øverste tyske myndigheder fået tilladelse til, at svensk Røde Kors måtte give humanitær hjælp. I sin bog »Sidste akt« fortæller han, at personalet ikke måtte overstige 250 mand og detachementet fik følgende sammensætning: 3 buspeletoner på hver 12 vogne, 1 transportpeleton på 12 lastbiler, De passerede grænsen den 12. marts og

I april 1945 blev danske rutebiler hurtigt malet hvide, da de skulle deltage i Folke Bernadottes storstilede aktion. Her er de hvide busser fotograferet i Padborg, før de kørte til Tyskland. Billedet er lånt på Frihedsmuseet. Se i øvrigt bog-anmeldelsen side 349.

slog sig ned på slottet »Friedrichsruh« ved Hamborg. De førte de skandinaviske fanger fra de forskellige koncentrationslejre til Neuengamme, hvorfra de efterhånden blev kørt til Padborg karantæneanstalt og videre til Sverige. Der var samarbejde med Dansk Røde Kors, som havde samlet alle ledige rutebiler. På en nat var de malet hvide med Røde Kors-mærket på Padborg stadion. Det var betagende at se de 110 busser oprangeret og den 20. april kørte de til Neuengamme for at tømme lejren der. Da hørtes allerede kantonorden i det fjerne, så det var på høje tid.

Dr. Lorenzen, Bov, var med til at hente det første hold kvinder og syge; de kom til karantænestationen kl. 2 nat og blev plejet og beværtet der. Og doktor Lorenzen var derefter med til mange transporter. Bernadotte skriver, at da han trådte ud på trappen til sygehusbarakken i Neuengamme, »stod de der, alle disse mænd og kvinder, som havde sat deres liv på spil for deres land og nynnede og fløjtede den svenske nationalsang. Det var en hilsen, der gik til hjertet, måske den mest gribende af alle«.

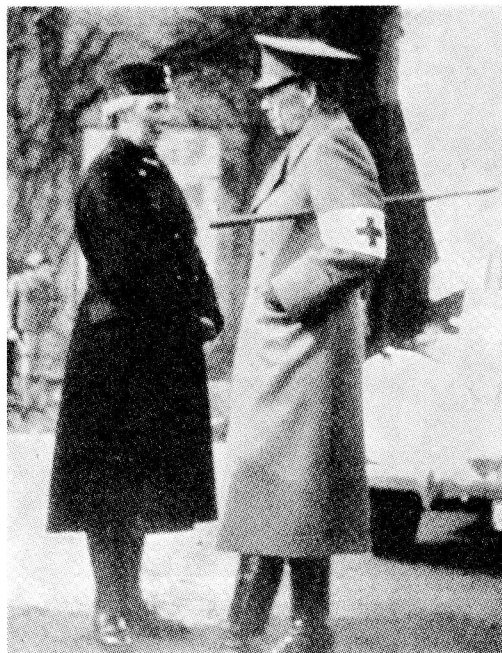
DKB. i Padborg arbejdede dag og nat på karantænestationen. Da jeg havde så meget at gøre hjemme, var jeg blot antaget til aflusningsanstalten og blev i den anledning vaccineret mod kopper, tyfus og kolera, men kom ikke i arbejde der.

Da der var travlt i køkkenet, satte fru Brandt, som stod for det hele, mig i arbejde. Der var kommet et hold meget syge fanger, og de var anbragt i sovesalen. Før vi måtte gå ind med mad til dem, blev vi pustet med insektpulver ved hals, hånd- og fodled. Det var chokerende at se de udsultede stakler, der kun var skind og ben. De måtte kun få ganske lidt, et par kiks med æblemos og lidt havresuppe. Jeg madede en norsk student, som kom fra Bergen-Belsen og havde tuberkulose; han var meget svag, vejede kun 50 kg. og kunne vist ikke overleve.

Amtslægen kom for at inspicere, og dagen efter kom 28 læger og sygeplejersker, som overtog arbejdet, og de sanitære forhold blev forbedret.

Prins Georg havde meldt sig til hjælpearbejdet. Han stod med et lille fad vand og

Greve Folke Bernadotte i samtale med lederen af Røde Kors-kontoret i Padborg, baronesse Fritze Wedel-Wedellsborg. Billedet, der er et amatør-fotografi, er lånt på Frihedsmuseet.

vaskede hænder på køkkengulvet. Midde Brodersen sagde frisk til ham: »Se no kuns å få e lus godt avvaske«. Hun vidste ikke det var en kongelig højhed hun talte til.

Lederne af konvojerne boede gerne hos os i »Paddehatten«. En nat kl. 2 kom fuldmægtig Tscherning fra udenrigsministeriet, sygeplejerske frk. Foged og en gestapomand, sådanne skulle altid følge transporterne. Denne konvoj var bleven angrebet af flyvere, og de måtte søge dækning i grøften. Fuldmægtigen var ramt i benet, og kappen var gennemhullet. Jeg fik lavet the og mad til dem, men gestapomanden lod vi gå i seng.

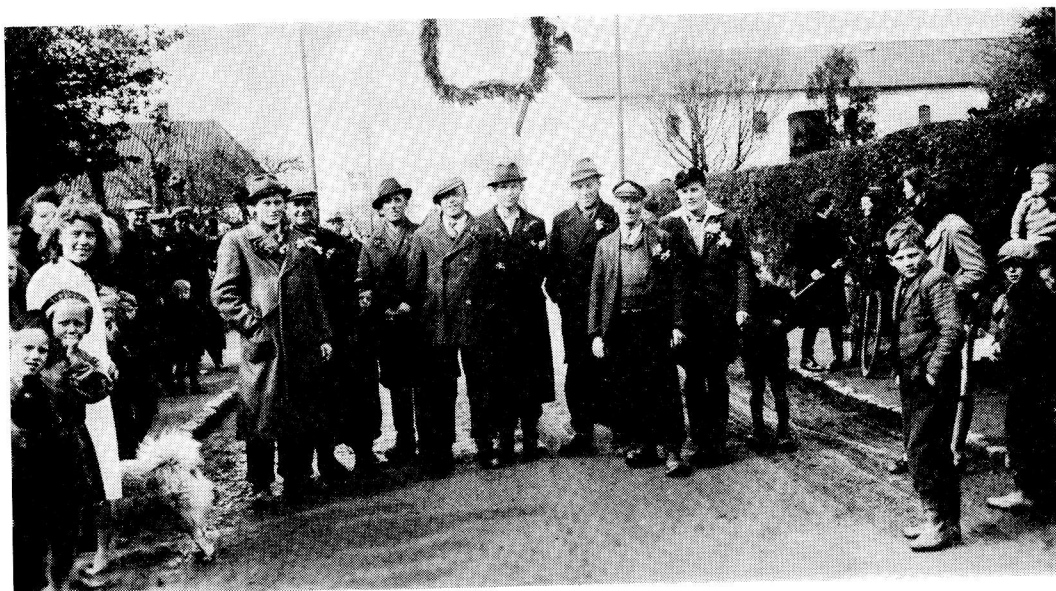
Begivenhederne fulgte slag i slag. For hvert hold, der nåede hjem, følte man en befrielse. Der er så mange navne og tal i mine optegnelser fra den gang, at det fører for vidt at referere dem her, men jeg husker en aften, en konvoj kom med gendarmen og politibetjente. De gjorde holdt ved »Padborg hus«, hvor der var samlet en stor menneskemængde for at byde dem velkommen hjem og der var rørende gensynsglæde blandt fa-

miliemedlemmer. Man sang og råbte hurra. Men en stor sorg ramte os, idet trafikassistent Henry Nielsen var død i Neuengamme kort tid før afslutningen. Der blev holdt mindegudstjeneste for ham i Bov kirke.

Også en af de svenske soldater havde sat livet til på den farefulde færd. En norsk feltpræst holdt en gribende mindegudstjeneste over ham i Bov kirke. Kisten var dækket med det svenske flag og smykket med forglemmigejer og engblommer, og kammeraterne stod æresvagt. De tog kisten med til Sverige.

Svenskerne havde nu slået lejr ved Frøslø plantage. Da de allermest syge blev ført fra Padborg til Sverige, skete det i et lazarettog, som DSB hurtigt havde indrettet, og vi så de svage stakler ligge i sengene og sende os matte, taknemmelige smil.

Med jernbanen kom store nye hold flygtninge. I et tog 4000 polske kvinder i ynkeligste forfatning. De kom fra fangelejren Ravensbrück, var kørt rundt i Tyskland i lang tid og troede selv, de skulle aflives;

Modtagelsen af de første fanger fra Frøslevejren den 5. maj 1945.

først i Lybæk hørte de, at de skulle føres til Sverige og der frigives. Nogle talte tysk, og vi fik af dem små ting, de havde lavet af tandbørsteskafter, ben, filt og læderstumeper – dem gemmer jeg endnu. De syge blev hentet i ambulancer, men vi så en gammel kone krampagtig klamre sig til toget, hun troede, hun skulle i gaskammer.

Der kom belgiske og franske kvinder så udsultede, så de som vilde styrtede sig over folk for at få mad. En CB'er, som kom med en bakke med brød, stormede de, så han smed det hele og flygtede. Folk hentede, hvad de havde af brød, gammelt fodtøj og meget andet. På statshospitalet i Sønderborg blev der kogt mad som DKB uddelte til de mange mennesker. Der kom jøder fra Teresienstadt og mange private flygtninge, danske, der havde boet i Tyskland, alle ville nu hjem til Danmark.

Faren for at vi selv kunne blive krigsskueplads voksede, som dagene gik. Vi havde mange luftalarmer, angreb på Flensborg og på flyvepladsen, skyderi, uro og spænding. Og midt i alt dette havde vi vore egne be-

sværligheder. Min mand var fra 1. april forflyttet til Aarhus Øst og kom efter tre uger tilbage for at hjælpe med vor flytning. Da vi ikke kunne få en vognmand til at påtage sig det, skete det med gode venners hjælp. Vi begyndte med at købe 60 norske fiskekasser, som vi trak hjem på cyklerne, skrubbede, og deri pakkede vi alt.

Da vi selv havde gravet tørv, havde vi en masse koks, så det blev nødvendigt med to jernbanevogne. Kl. 7 om morgenen d. 3. maj 1945 kom fem af vore venner samt Lorenz Petersen og Hans Knudsen med Schenkers køretøj og kørte vort flyttegods til stationen. De sagde straks, vi måtte skynde os, for englænderne var nu nået til Slesvig. Da de kom op med første læs, var det tyske stationspersonale ved at brænde bål af deres papirer i sporene. Vi sled hele dagen, og da huset var tømt, og de to jernbanevogne lukket, blev vi og vore fire piger indkvarteret forskellige steder. Om natten blev der skudt fra flyvere, så vi smed os ned under vinduerne. Da vi d. 4. maj om morgenen kom tilbage til »Paddehatten«, havde der sovet en

i vort køkken på en feltseng, men vi fik snart forklaringen, at en frihedskæmper ville være der ved vor telefon, som ikke var flyttet.

Den 4. maj

Mens jeg var ude og indkassere nogle forsikringspræmier for min mand, hørte vi stærk motorlarm. Flere mente, det var englændernes tanks, men så så vi, det var flyvere, som angreb flyvepladsen, dukkede ned og stak i brand flere gange, så var det bedst at komme ind. Da vi om aftenen var færdig med rengøring, var det med en underlig følelse, vi sagde farvel til »Paddehatten«, hvor vi havde oplevet så meget i de 22 år. Afskedsgilder havde vi haft i forvejen. En eftermiddag, da vi havde nogle venner til kaffe, spurgte Eva, om hun måtte invitere et par svenske soldater. Hun kom med otte, og vi fik et helt nationalt møde ud af det med taler og sang.

Da vi 4. maj sad ved hyggelig aftensmad hos Ida og K. P. Poulsen lukkede han op for den engelske radio, og vi hørte befrielsesbudskabet. Vi modtog det med jubel og råbte hurra. Poulsen kom med vin og cigarer, og Ida pyntede en lille sandkage med Dannebrog og sendte den til sin mor. Det var næsten ikke til at fatte, at det var sandt, vi måtte glæde os sammen med andre.

Vort arbejde i Padborg var endt, nu ville vi da blive og hilse på englænderne. Da vi næste morgen skulle til at spise råbtes der: »Englænderne er ved grænsen«. Vi løb fra kaffen og gik på oksevejen og ventede, men der kom ingen. Vi så frihedskæmperne, vore egne folk, holde vagt.

Mange tog til lejren, hvor flaget under højtidssstemning blev hejst ved det danske fængselsvæsens barak. I hjemmene samledes man for at binde guirlander. Der blev rejst æresporte, som skulle give lejrens folk en festlig modtagelse. Ved totiden kom de første ud, og så gik det dagen igennem. Alle, der selv kunne sørge for befording blev fri. Der gik en jævn strøm ad vejen, og de kørte

i alle mulige køretøjer, selv en gammel tørve-maskine var fuld af folk. På rutebilerne var tagene fyldte, alle vinkede, sang og råbte hurra. Men en barak i lejren var stænget og skodderne sat for. 37 stikkere var bleven arresteret og bevogtedes nu af tidligere fanger. 600 havde frivilligt meldt sig til at blive og hjælpe frihedskæmperne med grænsebevogtningen. Folk kunne frit gå ind og ud af lejren og se de store forhold, som dog var trange, da der var 5000 derude. Det faldt naturligt for egnens folk at mødes ved gendarmernes mindesten. Om eftermiddagen samledes der flere hundrede mennesker til møde med taler og sange i taknemlighed og glæde over den ufattelige lykke, at krigen med al sin gru var standset ved vor dørtærskel.

Det tog tid at køre med toget

Da vi havde set den første bil med englændere komme over grænsen ved Krusaa, og vi havde festet med vore venner, skulle vi jo se at komme nord på, men der gik næsten ingen tog. Den 8. maj kl. 6 morgen gik der et godstog nord på. Det kom vi med til Fredericia, så var der ingen forbindelse videre, og det var blevet V-dag, hvor alt var lukket, også jernbanerestauranten. Vi fandt bag ind hos en baker, hvor vi kunne købe brød og bad om husly hos trafikkontrollør Berg, som vi kendte fra Padborg. Han fik udvirket, at vi klokken 19 måtte komme med et tog til Aarhus, som kom med politibetjent fra Sverige.

Jeg havde heldigvis pakket en kasse med rugbrød, smør, pølse og ost, så vi kunne klare os. På alle stationer var DKB'er mødt op for at hylde betjentene og give dem is og pølser, og de delte med vore børn. Da vi kom til Aarhus, stod studentsangerne i banegårdshallen og sang for os. Vi fulgte med flokken, og i rutebiler blev vi kørt til Østbanegården, hvor min mand havde boet med en feltseng de par uger han var der alene;

Den 9. april blev tre grænsegendarmer skudt af civilklædte personer ved viadukten i Padborg. Da afsløringen af mindestenen for de tre, A.S. Albertsen, J.P. Birk og A.A. Hansen, fandt sted, var indskriften »Skudt af civilklædte personer« fjernet; det vil sige, de indhuggede bogstaver var udfyldt med voks, der let kunne borttages. Det skete efter besættelsens ophør.

Hansigne Lorenzen, Ballum skrev verset, der kan læses på stenens bagside: »Trofast I satte livet til/med Eders kald i pagt./Hav tak fra fædrelænd og folk/for trofast grænsevagt.

det var umuligt at få værelser så sent på natten. Frihedskæmperne havde belagt ventesalen, men da de så vor forlegenhed, blev vi inviteret til at bo hos dem. Vi fik alle seks udleveret en papirpose til at trække sammen ved halsen, dem kravlede vi i, de fire piger lå efter hinanden på plyssessoferne, min mand og jeg kom op i etagesengene. Det var sjovt at se de forbløffede ansigter, da de forskellige opdagede os. Der blev skudt på banegårdspladsen om natten. Vi kravlede tidligt ud af poserne, fik vore cykler udleveret, og så kørte vi de fem kilometer til vort nye hjem i Kongsvang. Det var solskin, og der var nyudsprungne bøge ved skovbrynet, og overalt var der flag, både danske, engelske, franske og amerikanske. Det var stadig V-dag, der fejredes i tre dage. Vi fandt et

gammelt dårligt hus, som vi havde måttet købe på grund af vor dårlige hushandel med tab, men vi havde taget over hovedet og krigen var slut.

Så var mine kræfter opbrugt. Efter et rekreationsophold købte vi et bedre hus. Efter fire år i Aarhus og seks år i Thisted blev min mand stationsforstander i Åbenrå.

Vi kørte en dag med rutebil til Kruså, Bov, Padborg og Frøslev, og det var bevægende at besøge vore gamle venner, som vi har holdt guldbryllup med – vi følte, vi var hjemme igen.

Det blev lidt mere end om Bov sogn, men, som Martin N. Hansen siger: »Væ fowl maa syng mæ de nef, den hæ faat, de mest syng ring – enkelt kun godt!«

Dette var nu min sang.